

Аксана Бязлепкіна

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт

ВОБРАЗЫ БЕЛАРУСКІХ КЛАСІКАЎ У СМІ І ЛІТАРАТУРЫ

Спрабуючы пісаць пра культуру, неспецыялізаваныя СМІ часта робяцца закладнікамі ўзроўню сваёй аўдыторыі і магчымасцей сродкаў масавай камунікацыі, калі вонкавае, павярхоўнае ўспрымаецца лягчэй і ахвотней за змястоўнае і глыбокае. У літаратурным працэсе часам нават літаратуразнаўчыя выданні не вызначаюцца аналітычнасцю. Прадуктыўныя формы пераемнасці сучаснай літаратуры з класічнай беларускай традыцыяй [3, с. 79–80] не з’яўляюцца аб’ектам даследавання, а вось стэрэатыпныя згадкі пра беларускіх класікаў у СМІ і літаратуры (найперш маецца на ўвазе эсэістыка, дакументальная проза) можна ўмоўна падзяліць на некалькі тыпаў.

1. Безумоўнае ўшанаванне класікаў і іх творчасці. «– *Какие произведения ценятся в вашем кругу? – На первом месте белорусские писатели – Якуб Колас, Янка Купала... Любим их за гражданственность, силу духа и высокое творчество*» [8]. Відавочна, гэта не адзіны прыклад. Калісьці некаторыя пісьменнікі былі «прызначаны» на паству «класіка», а новаму пакаленню не даюць тлумачэнняў, чаму менавіта гэтыя людзі з гэтымі творамі з’яўляюцца важнымі для беларускай гісторыі і культуры. У такой пазіцыі ёсць вытлумачэнне: маладыя беларусы па змоўчанні павінны самі адчуваць класічныя тэксты адпаведным чынам. Пры гэтым паняцце класікі надзяляецца надзвычайнымі якасцямі: «...*класічная літаратура дзякуючы псіхалагізму, распрацаваным формам псіхалагічнага аналізу вучыць разумець і любіць чалавека, адчуць яго боль. Чалавек, выхаваны на класічнай спадчыне, не здольны на крымінальныя ўчынкі, бо ён прывучаны павважаць іншага і бачыць у ім каштоўнасць*» [10, с. 8]. **З аднаго боку, класіка ў якасці «цэменту нацыі»** і не павінна даваць штораду пацверджанне сваёй значнасці, з іншага боку, за сто гадоў з часоў «кананізацыі» класікаў пачатку стагоддзя грамадства стала іншым.

2. Выкарыстанне класікі з ідэйнымі мэтамі, калі аўтарытэтныя для беларусаў тэксты нібыта падмацоўваюць пазіцыю аўтара. Пра маніпуляцыі з цытатамі Я. Купалы разгорнута напісаў У. Рагойша [7], можна параўнаць тэксты пра В. Быкава А. Сульянава [6] і С. Шапрана [напрыклад, 11, 12], з якіх паўстаюць супрацьлеглыя ў ідэйным сэнсе вобразы пісьменніка.

3. Іронія з класікі. Тэксты (і ілюстрацыі), якія падаюць класікаў у камічным выглядзе. Напрыклад, публікацыя з карыкатурамі «120 гадоў

салодкай парачцы беларускай літаратуры Янку Купалу і Якубу Коласу» [1], кніга Анкі Упалы «Дрэва энталіпт» [9] з цыклам «Укладыкі» дыі сам псеўданім аўтаркі і інш.

Можна прааналізаваць тыя мэты, якія ставяцца аўтарамі сучасных тэкстаў, і паспрабаваць вызначыць, ці выконваюцца пастаўленыя задачы. Пры абагульненым звароце да вобразаў класікаў, дзе яны выкарыстоўваюцца як сімвал, мэта – кансервацыя і захаванне спадчыны ў нязменным, што вельмі важна, выглядзе (для класікі гэта значыць непажаданасць пераінтэрпрэтацыі). Адсутнасць дэталей правакуе пэўную дагматычнасць выказвання, чытач тут выступае як вернік: можна верыць ці не верыць. Апеляцыя да цытат з класікаў, свядае іх выкарыстанне з пэўнымі мэтамі не патрабуе дадатковых тлумачэнняў.

А вось іронія і жарты, якія могуць успрымацца як непавага, не зусім адназначныя. Варта адзначыць, што чалавек, які нібыта высмейвае класічную літаратурную традыцыю, у першую чаргу распісваецца ў тым, што літаратурная традыцыя для яго значная (хай сабе як тое, што стрымлівае, занадта моцна ўплывае). Паводле Ю. Борава [2, с. 14–15], узаемадзеянне з традыцыяй можа быць вельмі размаітым: ад адмаўлення да працягу і канцэнтрацыі.

Эксперыменты з літаратурнай традыцыяй могуць быць своеасаблівай спробай засваення гэтай традыцыі [4]. Можна сцвярджаць, што гэта прыём постмадэрнізму, які сярод іншага стымулюе гуляць з класічнымі вобразамі, але больш пераканаўчай здаецца іншая матывацыя: не ад перанасычэння традыцыяй, а ад няведання сваёй традыцыі і жадання зразумець яе, пераканструяваўшы і перакадзіраваўшы (нават выпадкі свядомай правакацыі можна лічыць своеасаблівай інтэрыярызацыяй, прыўлашчваннем класікі). То бок вынік аднолькавы – іронія, дэканструкцыя, але матывацыі да дзеяння розныя.

Навошта патрэбна такое «практычнае» засваенне культуры? Хіба немагчыма проста зразумець тэкст пры чытанні? Верагодна, аптымальны варыянт засваення класічнай традыцыі дагматычны (маўляў, гэта класіка таму што гэта класіка), ён працуе з аўдыторыяй, для якой з'яўляюцца неабвержнымі сцверджаныя ў класіцы каштоўнасці, але памянялася сітуацыя ў грамадстве і свеце, страчаны многія рэаліі, нешта новае сто гадоў таму цяпер становіцца само сабой зразумелым [5], замест пакалення Х прыйшло вучыцца пакаленне Y (так, правакацыйны Адам Глобус, прадстаўнік «пакалення X», абыходзіцца з традыцыяй заўважна інакш, чым апявальнік «пакалення Y» Альгерд Бахарэвіч), – і каб зразумець класіку, трэба быць падрыхтаваным чытачом. А «перасабраць» класіку, жартоўна пераасэнсаваць яе – прасцей.

Верагодна, можна сцвярджаць, што ёсць сітуацыі, у якіх першы і трэці пункты знаходзяцца ў прычынна-выніковых сувязях, і, магчыма, адыход ад дагматызму ў выкладанні беларускай літаратуры становіцца паўплываў бы на вобразы класікаў у СМІ і літаратуры.

Літаратура

1. 120 гадоў салодкай парачцы беларускай літаратуры Янку Купалу і Якубу Коласу / [ананімна] // Навінкі. – 2002. – 27 чэрвеня. – 3 ліпеня. – С. 8.
2. Боров, Ю. Художественный процесс (проблемы теории и методологии) / Ю. Боров // Методология анализа литературного произведения / отв. ред. Ю. Боров. – М.: Наука, 1989. – С. 4–30.
3. Бязлепкіна, А. Класічная літаратура / А. Бязлепкіна // 100 слоў пра сучасную беларускую літаратуру / А. Бязлепкіна. – Мінск: Лімарыус, 2012. – С. 79–80.
4. Бязлепкіна, А.П. Партфоліё на фоне традыцыі / А.П. Бязлепкіна // Беларускае літаратуразнаўства: навук.-метад. зборнік / рэдкал. Л.Д. Сінькова [і інш.] – Мінск: Паркус плюс, 2012. – Вып. 10. – С. 151–155.
5. Бязлепкіна, А.П. Трансляцыя традыцыі ў беларускім літаратурным працэсе / А.П. Бязлепкіна // Беларускае літаратуразнаўства: навук.-метад. зборнік / рэдкал. Л.Д. Сінькова [і інш.] – Мінск: Паркус плюс, 2008. – Вып. 6. – С. 101–106.
6. Локун, В. Васіль Быкаў: вядомы і невядомы / В. Локун, А. Сульцянаў. – Мінск: Маст. літ., 2011. – 176 с.
7. Рагойша, У. Творчасць Янкі Купалы як маркер нацыянальнай свядомасці: на матэрыяле сучаснага друку / У. Рагойша // Янка Купала і праблемы нацыянальнага самапазнання: V Міжнародныя Купалаўскія чытанні – навук. канф., Мінск, 7–8 сн. 2000 г. / уклад. А. Бурбоўскай; рэдкал.: Ж. Дапкюнас, В. Рагойша (рэд.), І. Багдановіч. – Мінск: Беларускі кнігазбор, 2002. – С. 22–26.
8. Тер-Маркарян, А. Литература воспитывает силу духа / А. Тер-Маркарян // Литературная Россия [Электронный ресурс]. – 2002. – Режим доступа: <http://litrossia.ru/archive/85/culture/1994.php>. – Дата доступа: 09.09.2014.
9. Упала, А. Дрэва энталіпт / А. Упала. – Мінск: Логвінаў, 2012. – 90 с.
10. Шамякіна, Т.І. Значэнне беларускай класікі ў сучасным свеце: літаратуразнаўча-сацыялагічныя разважанні / Т.І. Шамякіна // Роднае слова. – 2008. – № 10. – С. 6–8.
11. Шапран, С. Васіль Быкаў: гісторыя жыцця ў дакументах, публікацыях, успамінах, лістах / С. Шапран. – Мінск; Гародня: Lodzka drukarnia Dziełowa s. a., 2009. – 729 с.
12. Шапран, С. «Да паможет нам Бог. Наш, літаратурны Бог»: встrecи и беседы с Янкой Брылём / С. Шапран // Асоба і час: беларускі біяграфічны альманах. – Вып. 1. – 2009. – С. 289–349.